

491.82

N241

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARIES

STACKS
NOV 19 1975

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

XXI/3

СТО ПЕДЕСЕТ ГОДИНА ОД ДАНИЧИЋЕВОГ РОЂЕЊА

БЕОГРАД
1975

НАШ ЈЕЗИК

Књига XXI (нова серија)

Св. 3

САДРЖАЈ

	стр.
СТО ПЕДЕСЕТ ГОДИНА ОД ДАНИЧИЋЕВОГ РОЂЕЊА	135
Научници и књижевници о Даничићу (припремио МИЛИЈА СТАНИЋ)	137—140
Рјечник хрватскога или српскога језика ЈАЗУ и његов први уредник Ђуро Даничић (ПАВЛЕ РОГИЋ)	141—150
Око неких старосрпских личних хипокористика (РАДОСАВ БОШКОВИЋ)	151—157
Фреквенција сажетих и несажетих облика у зависним падежима заменица <i>мој, твој, свој</i> и <i>који</i> (МИРОСЛАВ НИКОЛИЋ)	158—166
О једној појави дисимилације у речима страног порекла (<i>конџинџенџи-конџинџенџи</i> и сл.) (СЛОБОДАНКА БОШКОВ)	167—171
И з о р т о е п и ј е :	
Акцент презимена на <i>-овић (-евић)</i> са двосложном и вишесложном осном (МИЛИЈА СТАНИЋ)	172—183
Д и с к у с и ј а :	
(1) Још о акценту презимена на <i>-овић (-евић)</i> (МИТАР ПЕШИКАН)	183—186
(2) Подаци анкете о акценту презимена на <i>-овић (-евић)</i> (средно МИЛОСАВ ТЕШИЋ)	186—193
Х р о н и к а :	
(1) Четврти међународни састанак слависта у Вукове дане	194—195
(2) Награда Радио-телевизије Београд Речнику САНУ	195—196
(3) Оснивање комисије за српскохрватски језик у Радио-телевизији Београд	196—197
С п о м е н и	
Уз годишњицу смрти проф. Миљивоја Павловића	198—199

О ЈЕДНОЈ ПОЈАВИ ДИСИМИЛАЦИЈЕ У РЕЧИМА СТРАНОГ ПОРЕКЛА (*КОНТИНГЕНТ* — *КОНТИГЕНТ* И СЛ.)

Уношење страних речи за сваки језик представља нежељену, а ипак врло често неопходну и неминовну појаву, поготово када су у питању тзв. интернационализми, који у великој мери олакшавају споразумевање и комуницирање у ширим размерама, и који и у другим језицима а не само у нашем чине знатан проценат целокупне лексике, посебно у области стручне и научне терминологије. У прихватању и одомаћивању страних речи постојала је одувек разумљива тежња да се њихова структура прилагоди у сваком погледу општем систему нашег језика, што је у начелу сасвим оправдано. Та тежња се може пратити још од прасловенског доба и она је заслужна за успешну прераду и прилагођавање многих позајмица, за очување обличких и гласовних система и за избегавање оптерећења изговора склоповима који су природни за изворни језик али одударају од структуралних правила важећих за наш језик.

С развојем нове културе та моћ као да слаби и нове речи све чешће се примају у свом оригиналном, неизмењеном виду. То нарочито важи за интернационализме, а разлоге тој појави треба тражити у чињеници што су они део многих језика, па стога постоји разумљива тежња да остану слично уобличени у разним језицима а исто тако и да се сачува прозирност њиховог лика. Сем тога, ту најчешће нису у питању изоловане речи него читави разгранати системи, и отуда се развијају системска и типска, а не појединачна правила у њиховом прилагођавању. Она су најприметнија код латинизама, али се у знатној мери примењују и на грцизме и неке галицизме.

Напоредо с тим све је јачи отпор стандардног језика народским покушајима прилагођавања. Често није ни потребно деловање језичких стручњака у том правцу, јер је све шири број оних који, познајући изворни језик, свако мењање осећају као кварење а често и излажу подсмеху, иако су разлози тих народских прерада обично засновани на стварним законима језика. Као доказ овој тврдњи могу се навести неки латинизми у којима се гомилају назални сугласници. Нема никакве сумње да од наших гласовних склопова одударају речи као што су: *инстинкиј*, *команданиј*, *иниендант* и сл., и стога нису само дијалектолозима познати ликови *командај*, *комаданиј*, *иниендант* и сл., али упркос томе они уопште не продиру у књижевни језик.

Ипак неке речи као да пробијају те препреке и срећу се и код аутора који иначе брижљиво негују свој језик. Овде је уочљива веза између стручности термина и правилности његове употребе. Ако је неки термин везан за само једну уску научну област, по правилу његов лик остаје дуже неизмењен, јер га користе стручњаци којима је он близак. До „кварења” долази код термина који нагло добијају општу употребу. Списак таквих речи без сумње је много већи¹, али овде ће бити говора само о речима: *дели(н)квенџи*, *конџинџенџи* и *коресџонџенџи*, и то искључиво на основу материјала који пружа грађа за *Речник срџскохрвајској књижевној и народној језика САНУ*. Самим тим овај чланак не претендује на исцрпност, већ само на објашњења неких појава у смислу њиховог нормирања.

Наиме, и на основу ових неколико речи може се запазити да у њима и другим речима тог типа, понекад а не по правилу, долази до процеса дисимилације услед јављања назалног *н* у позицији првог члана двеју или више консонантских секвенци у непосредном суседству, и то по следећем принципу: уколико се назална компонента јави у две суседне консонантске секвенце, губи се регресивно, у првој од њих (*коресџонџенџи*), уколико их има три, губи се у медијалној (контигент). Таква дисимилација логички је сасвим разумљива јер, као што је речено, обезбеђује лакши изговор, али није прихватљива из других разлога. Да се врши недоследно, види се из следећих примера:

1. *дели(н)квенџи*

а. *џимери са дисимилацијом*: То су *деликвенџи* и робијаши одбегли из казних завода (С. Јаковљевић, Ликови у сенци, Бгд. 1946, 84). *Деликвенџи* (је) морао протрчати кроз вртворед царског-краљевских солдата (С. Батушић, Пејзажи и дрвуде, Згб. 1959, 495). Читава дивизија зна да је код мене . . . кажњеник, *деликвенџи* (Ч. Миндеровић, Облаци над Таром, Бгд. 1947, 82). Филм обрађује тему млађих *деликвенџи* (Борба, 1957, 301/5).

б. *џимери са изворним ликом*: Прије казне треба *делинквенџе* да прегледа лијечник (А. Г. Матош, Иверје, Мостар, 1899, 103). Кажњивост је искључена ако код *делинквенџи* није било намере . . . да дело учини (Ж. Периф, Једна погрешна надлежност, Бгд. 1950, 7). Само је несавесан (тр. несавестан) трасант *делинквенџи* у смислу овога прописа (Д. Јанковић, Коментар меничног закона и Закона о чеку, Бгд. 1930, 197). Оклеветати човјека . . . да је рођени злочинац, убојица, *делинквенџи* (М. Крлежа, Лица и крајолици, Згб. 1954, 113).

¹ Овога типа су и речи: *џреџенџенџи*, *редунџанџан*, *џрансценџанџан* и др.

2. *коншиниенџи*

а. *примери без дисимилације*: Немци (су), пребацивши из Сарајева велике *коншиниенџе* . . . за Вишеград, потпуно загосподарили долином Лима (Ч. Миндеровић, Наша књижевност 1946, 526). Изгледало му је врло zgodно, да ове *коншиниенџе* . . . састави тако, да и даље задржи своје команданте на челу (Љ. Балтић, Наоружани народ, превод Колмара, Фрајхера фон дер Голца, Бгд. 1904, 34). Хоћете ли да нам одбијете тих сто хиљада људи, које треба да нам пружи годишњи *коншиниенџи* од десет хиљада (Б. Нушић, Реторика. Бгд. 1924, 356). Увозници су . . . подносили прописан законски *коншиниенџи* (Филмски алманах 1946—47, 19).

б. *примери са изворним ликом*: Федерални савез одређује колики *коншиниенџи* ставља поједина држава на располагање федерацији (В. Петровић, Времена и догађаји, Н. Сад. 1954, 378). Не морају (се) тражити никакви нарочити *коншиниенџи* радне снаге (Политика 1950, 13623/1). Пољска се обавезује да ће дати извозне дозволе за шећер од репе у границама општег експортног *коншиниенџа* (Месечник за законодавство, правосуђе и администрацију, 1924, 358). Канадска влада разматра захтев Уједињених нација да се канадски *коншиниенџи* повећа (Борба 1957, 36/ 1). Према утврђеном *коншиниенџу* . . . вриједност размјене износила је 12 милијарди динара (Ж. Стазић, Економска географија европских држава, Згб. 1955, 183).

3. *коресионденџи*

а. *примери са дисимилацијом*: Одређено (је) плаћање у местима у којима Банка има своје *коресионденџе* (Месечник за законодавство, правосуђе и администрацију, 1924, књ. III, 164).

б. *примери са изворним ликом*: Кореспонденција њихова почиње тек пошто се Копитар обратио Стратимировићу, молећи га да назначи *коресионденџа* (Ј. Радовић, ЛМС 202—203, 173). Господин *коресионденџи*! Белај је с тима дописницима (М. Шапчанин, Целокупна дела III, Српски писци, Бгд. б. г., 28). Лондонски *коресионденџи* Сулцбергер публиковао је једно саопштење (В. Дедијер, Дневник, II, Бгд. 1946, 97).

Очигледност гласовне и структуралне логике упрошћавања несумњива је и не захтева објашњења.

Секвенце *n*+*консонанџи* одстрањене су још у прасловенско доба; додуше оне су се обновиле испадањем полугласа али у ограниченој мери — са изузетком положаја између основе и суфикса (*n*-џ, *n*-џ-ка и сл.), а у другим случајевима остале су стране, као један од најизразитијих знакова туђег порекла речи, поготово у

случајевима кад се такав склоп вишеструко понови, што доводи до снажне дисимилативне тежње.

Ипак такав склоп је изговорив и у најнужнијој мери прихватљив за језик, тим пре што ни етимологија ових речи не пружа ослонац за лик без *n*. Све оне воде порекло из латинског језика: *гели(н)квенѝ* < *delinquere*, *конѝиѝненѝ* < *contingere*, *коресѝонгенѝ* < *cum + respondere* — дакле сваки пут са обавезним присуством консонанта *n*. Додуше, путеви њиховог уношења нису ишли директном линијом и данас је веома тешко установити из којег је језика и када нека од њих преузета, али за објашњење појаве о којој је реч, та чињеница и није релевантна, јер без обзира на то да ли су у питању галицизми или германизми, процес дисимилације овога типа не може се узети ни за једне ни за друге. У француском ове речи гласе: *délinquant*, *contingent*, *correspondant*, а у немачком: *Delinquent*, *Kontigent*, *Korrespondent*, што је очигледан доказ да ни оне не пружају основ за вршење дисимилације. Изузетак је лик *деликв-*, толико присутан да га је и Правопис морао признати. Поред спонтане тежње за лакшим изговором, свакако је битна и улога ослонца на реч *деликиѝ*, што је исправно, јер се ослања на латинско *delictus*.

Занимљиво је да у неким случајевима упрошћеног и прилагођеног лика долази и до даљег корака истог смера у смислу прилагођавања нашем језичком моделу, само овде и обличком, а не само фонетском. У питању је, наиме, још једна могућност разбијања тешких фонетских група овога типа — уметањем непостојаног *a* између консонаната *n* и *ѝ* у крајњем слогу. Та могућност се не користи само као алтернатива дисимилацији, већ, као што се може видети у облику речи *конѝиѝненѝ*, и паралелно с њом, као даљи корак у прилагођавању домаћим системима.

Примери за оба случаја:

1. Потребни *конѝиѝненѝ* робова добијао се у освајачким походима (Б. Зикерл, Дијалектички и историски материјализам, II, Бгд. 1952, 63).

2. Овај додељени *конѝиѝненѝ* може свака пољопривредна фабрика шпирита отуђити (Трошарински зборник, Згб. 1929, 176). Пољаци су гласовали за *конѝиѝненѝ* војске (Ј. Бенешкић, Разговори, Згб. 149). Главни *конѝиѝненѝ* радника и радница био (је) запослен из овога савеза (Д. Лапчевић, Положај радничке класе и синдикални покрет у Србији, Бгд. 1928, 191).

Код осталих речи нису нађене потврде за овакву комбинацију дисимилације и непостојаног *a*, што је само случајност, а никако доказ да је нема.

Систематичније испитивање које би узело у обзир и говорни језик и стање у дијалектима, а такође и фреквенцију употребе ових речи, дало би свакако тачнију и одређенију слику о овој појави, појави, али вероватно не би битно изменило закључак који се намеће и на основу ове ограничене анализе:

— Као стандардну треба признати само варијанту без дисимилације. Иако је по гласовној структури нешто тежа, она има ту предност што, одржавајући континуитет у односу на језик из кога је преузета, истовремено подржава заједништво са другим језицима као судеонцима својеврсне међународне културне заједнице, у којој важну улогу има заједнички, интернационални фонд речи и системска доследност његовог уобличавања у појединим језицима.

— Због створеног узуса, културног обичаја, као и због наслона на основу реч *деликџ* — из овога правила треба изузети пример *дели(н)квениј* и изведенице и признати обе варијанте као допуштени дублетизам.

При избору између варијаната страних речи не треба, међутим, губити из вида могућност (често и потребу) да се реч туђег порекла замени домаћом, где то допушта значење. Тако се уместо *дели(н)квениј* обично може рећи *пресџуиник*, речју *дойисник* понекад можемо заменити *коресџондениј* итд. — а таква замена често је у складу са наменом текста и потребама језичке културе.

Слободанка Бошков